

ZIELONOGÓRSKIE SEMINARIA JĘZYKOZNAWCZE
SŁOWO – FORMA, TREŚĆ, UŻYCIE**Irmína Kotlarska**

Uniwersytet Zielonogórski

<https://doi.org/10.59444/uz.9788378425694.pp.87-98>**POLSKIE MIĘDZYWOJENNE CZASOPISMA
DO NAUKI JĘZYKA ANGIELSKIEGO – WSTĘP
DO CHARAKTERYSTYKI GENOLOGICZNEJ**

Przedmiotem niniejszego opracowania jest genologicznie zorientowany ogląd międzywojennych czasopism propagujących znajomość języka angielskiego wśród Polaków. Katalog periodyków służących nauce języka angielskiego w dwudziestolecie międzywojennym obejmował trzy miesięczniki: „English” (E), „Tłumacz Języków Obcych” (TJO), „Echo Obcojęzyczne” (EO)¹ oraz dwutygodnik „Basic News” (BN). Ten ostatni propagował język uniwersalny BASIC², czyli wersję języka angielskiego złożoną z 850 wyrazów. „English” wydawano w Przemyśle (dystrybuowano we Lwowie), „Tłumacz Języków Obcych” i „Echo Obcojęzyczne” były opublikowane w Warszawie, natomiast „Basic News” w Wilnie. Redaktorami omawianej prasy byli poliglota i tłumacz Michał Głuski (TJO i EO), nieznanymi bliżej Victor Sash (E) oraz lektor języka angielskiego na Uniwersytecie Stefana Batorego w Wilnie Władysław Kospoth-Pawłowski (BE). Tytuły różniły się objętością: najobszerniejszy był liczący blisko 30 stron miesięcznik „English”; krótsze wydania przygotowywała redakcja „Echa Obcojęzycznego” (16 stron) oraz „Tłumacza Języków Obcych” i „Basic News” (8 stron). Podstawą materiałową niniejszego opracowania są trzy numery miesięcznika „English” (z. 1 i 2/1921 oraz z. 3/1922), dziewięć numerów „Tłumacza Języków Obcych” z roku 1931, osiem numerów „Echa Obcojęzycznego” z roku 1939 oraz szesnaście wydań dwutygodnika „Basic News” z lat 1932-1934, czyli wszystkie wydania dostępne w bibliotekach cyfrowych.

Obecność tych tytułów na rynku wydawniczym dokumentuje intensywny rozwój prasy w międzywojniu oraz rosnącą pozycję angielszczyzny wśród Polaków. Obie ten-

¹ „Tłumacz Języków Obcych” oraz „Echo Obcojęzyczne” wydawano także w wersjach francusko-polskiej oraz niemiecko-polskiej. Publikowanie TJO w wersji angielskiej zostało zawieszono z końcem 1931 r. Jego kontynuacją jest EO.

² Wersja Basic (British American Scientific International Commercial) została stworzona przez brytyjskich językoznawców Charlesa Ogdena oraz Ivora Richardsa jako język uniwersalny.

dencje wzrostowe zostały opisane w monograficznym opracowaniu epoki autorstwa Ewy Woźniak³. Warunkowane cywilizacyjnie i kulturowo umacnianie się pozycji języka angielskiego skutkowało potrzebą uczenia się go na dużą skalę. Szkoły państwowe nie realizowały jej w stopniu wystarczającym⁴, dlatego podnoszenie znajomości języka angielskiego przebiegało w dużej mierze w kształceniu pozaformalnym. Omawiane wydawnictwa podobnie jak licznie publikowane wówczas samouczki ilustrują popularność tej formy kształcenia obcojęzycznego⁵ oraz żywej wówczas idei popularyzacji wiedzy⁶.

Czasopisma upowszechniające znajomość języków obcych uzupełniają znany nam do tej pory katalog tekstów stosowanych w sferze dyskursu glottoedukacyjnego, który (w odróżnieniu od instytucjonalnego dyskursu glottodydaktycznego) obejmuje swym zakresem zarówno formalne, jak i nieformalne kształcenie w zakresie języków obcych⁷. Użycie kategorii dyskursu wynika z przekonania o jej użyteczności dla prezentacji przeobrażeń działań komunikacyjnych w tekstach dawnych. Jest to kategoria prezentująca sposoby zorganizowania praktyk komunikacyjnych wspólnoty, która w trakcie różnorodnych interakcji ustala i uzgadnia istotne dla siebie treści, konserwuje stosowne scenariusze zachowań komunikacyjnych oraz reguły ich wypełniania za pośrednictwem wypowiedzi (i/lub środków niewerbalnych)⁸. Dyskurs jest w tym zakresie pokrewny metodologicznie do komunikacyjno-kulturowego paradygmatu badawczego językoznawstwa poststrukturalistycznego zaproponowanego przez Stanisława Borawskiego:

³ E. Woźniak, *Przełomowe dwudziestolecie. Lata 1918-1939 w dziejach języka polskiego*, Łódź 2020, s. 95-119.

⁴ Kształt polityki oświatowej nowo odrodzonego państwa polskiego formował się w toku burzliwych dyskusji toczonych aż do początku lat 30. W zakresie edukacji obcojęzycznej dyskutowano, dlaczego należy uczyć języków obcych nowożytnych w polskiej szkole, jakich i ilu języków uczyć i jak to robić. Równocześnie władze państwowe forsowały reformy nakierowane na umacnianie rangi polszczyzny w szkołach. I choć język angielski stał się przedmiotem nauczania, jego obecność w szkołach była marginalna przede wszystkim z powodu braków kadrowych (anglistyka jako katedra uniwersytecka zaczęła funkcjonować dopiero w roku 1911 na UJ, anglistów kształcono potem także w Warszawie, Wilnie i Lwowie, ale tempo kształcenia nowych nauczycieli nie pokrywało rzeczywistego zapotrzebowania).

⁵ Zob.: I. Kotlarska, J. Przyklenk, *Pozaformalna nauka języka angielskiego w międzywojniu. Obrazy INNEGO w samouczkach i czasopismach dla uczących się angielszczyzny*, „Roczniki Humanistyczne” 2023, 10, s. 83-98.

⁶ Jak zauważa znawczyni idei popularzacji wiedzy na przełomie XIX i XX w. w Polsce, Anetta Gajda, czasopisma popularnonaukowe należały do najważniejszych metod upowszechniania wiedzy w dwudziestoleciu międzywojennym. A. Gajda, *Polska monografia popularnonaukowa przełomu XIX i XX wieku. Studium genealogiczne*, Łódź 2020, s. 69-73.

⁷ J. Przyklenk, I. Kotlarska, *Dyskurs glottoedukacyjny a dyskurs glottodydaktyczny. W poszukiwaniu „genus proximum” i „differentia specifica” dyskursu dotyczącego nauki języków obcych (perspektywa lingwistyczna historycznej)*, „Postscriptum Polonistyczne”, 33/1, s. 1-17, https://doi.org/10.31261/PS_P.2024.33.16.

⁸ M. Wojtak, *Rozłożone gazety. Studia z zakresu prasowego dyskursu, języka i stylu*, Lublin 2015, s. 11-12; eadem, *O relacjach dyskursu, stylu, gatunku i tekstu*, „Tekst i Dyskurs – Text und Diskurs” 2011, 4, s. 69-78.

przedmiotem zainteresowania jest język będący narzędziem komunikacji uzależniony od uczestników i sytuacji społeczno-kulturowej⁹.

Niniejszy artykuł jest wynikiem rekonesansowych badań nad prezentowaną bazą materiałową. Metodologicznie mieści się w kręgu genologii lingwistycznej i wykorzystuje sposób rozumienia gatunku oraz narzędzia służące jego opisowi zaproponowane przez Marię Wojtak¹⁰. Jego celem jest wstępna charakterystyka genologiczna czasopism, czyli próba opisu struktury, uwikłań komunikacyjnych ich funkcjonowania, podejmowanej tematyki oraz dobór form przekazu.

Omawiane periodyki są sprofilowane tematycznie, adresowane do grupy odbiorców zainteresowanych określoną dziedziną, spełniają więc kryteria prasy wyspecjalizowanej¹¹. Numery tworzą całość złożoną z powtarzalnych układów wypowiedzi realizujących różnorodne wzorce gatunkowe, zwieńczoną ramą delimitacyjną i funkcją ogólną, ściśle powiązaną ze sferą komunikacyjną, w jakiej funkcjonowały, tworzą zatem gatunek w formie kolekcji¹². Dla tego typu komunikatów kluczowe znaczenie ma zwieńczenie strukturalne, dlatego w niniejszym opracowaniu skupiam się na zaprezentowaniu ramy tekstowej międzywojennych gazet neofilologicznych, oraz sposób wypełnienia gatunkowego tej ramy. Kluczowe dla realizacji tego zadania jest uwzględnienie typowego dla prasy specjalistycznej zjawiska redukcjonizmu genologicznego. Maria Wojtak definiuje je jako „pomijanie w prasie określonego typu [wyspecjalizowanej i hobbystycznej – I.K.] niektórych form gatunkowych, wprowadzanie własnych typów wypowiedzi oraz zmianę hierarchii gatunków”¹³. Pomijanie, modyfikowanie lub zastępowanie form gatunkowych typowych dla prasy ogólnej innymi typami wypowiedzi jest ściśle związane z komunikacyjnymi uwarunkowaniami funkcjonowania międzywojennych gazet glottoedukacyjnych, punktem wyjścia rozważań czynię więc uwagi dotyczące intencji nadawcy, relacji nadawczo-odbiorczych oraz tematyki publikowanych tekstów.

Profil tematyczny i charakterystyka grupy docelowej ujawnia się w tak zwanych edytorialach¹⁴, czyli komunikatach odredakcyjnych publikowanych w pierwszych

⁹ S. Borawski, *Synteza dziejów polszczyzny a możliwości integracji badań*, [w:] *Historia języka w XXI wieku. Stan i perspektywy*, red. M. Pastuchowa, M. Siuciak, Katowice 2018, s. 17-31.

¹⁰ M. Wojtak, *Rozłożone gazety...*; eadem, *Wprowadzenie do genologii*, Lublin 2019.

¹¹ Eadem, *Gatunki mowy charakterystyczne dla prasy motoryzacyjnej*, „Prace Językoznawcze” 2006, 8, s. 61.

¹² Eadem, *Osobliwe byty gatunkowe i tekstowe w ich uwikłaniach komunikacyjnych*, [w:] *Gatunki mowy i ich ewolucja*, t. IV: *Gatunek a komunikacja społeczna*, red. D. Ostaszewska, J. Przyklenk, Katowice 2011, s. 47.

¹³ Eadem, *Gatunki mowy charakterystyczne...*, s. 61; E. Bulisz, *Redukcjonizm genologiczny we współczesnej prasie poradnikowej dla kobiet*, „Stylistyka” 2019, 23, s. 397-414.

¹⁴ Teksty te określają profil czasopisma i jego odbiorców, anonują zawartość periodyku, promują i reklamują prasę, budują więź z czytelnikami. M. Wojtak, *Osobliwość genologiczna – editorial*, „Stil” 2005, 4, s. 113-122.

numerach. Funkcja globalna („nauka języka angielskiego, poznawanie cywilizacji i kultury anglosaskiej”) oraz subsydiarna funkcja ludyczna („czasopismo rozrywkowo-językowe”) zwerbalizowane są także w podtytułach zawierających nazwę gatunkową eksponującą periodyczny charakter wydawnictw: *czasopismo*, *dwutygodnik*, *miesięcznik*.

Czasopismo poświęcone szerzeniu praktycznej znajomości języków: angielskiego, francuskiego i niemieckiego (TJO).

Czasopismo rozrywkowo-językowe – wychodzi co miesiąc w trzech wydaniach: A) angielsko-polski, B) francusko-polskim i C) niemiecko-polskim (EO).

Dwutygodnik poświęcony nauce języka angielskiego tudzież poznawaniu cywilizacji i kultury anglosaskiej (BN).

Miesięcznik polsko-angielski dla uczących się po angielsku ze słówkami, objaśnieniami, gramatyką i wymową (E).

Wydawnictwa adresowane były do dorosłych osób zainteresowanych nauczeniem się lub doskonaleniem znajomości języka angielskiego. Masowy odbiór prezentowanych treści implikują zaimki upowszechniające *każdy*, *wszyscy*.

Rozpoczynając wydawnictwo polsko-angielskiego czasopisma dla uczących się po angielsku wierzymy, iż wypełnimy lukę, którą odczuwa u nas każdy, gdy przerobiwszy z pomocą lub bez pomocy nauczyciela jakiś podręcznik lub samouczek języka angielskiego nie wie: co i jak dalej? I nabyte wiadomości zbyt często idą w niepamięć.

Nasz „English: służyć chce do zachowania, rozszerzenia i pogłębienia raz osiągniętej znajomości jęz. Wielkiej Brytanii (E 1921, 1, s. 1)¹⁵.

„Tłumacz Języków Obcych” przeznaczony jest dla wszystkich interesujących się językami obcymi, zarówno dla początkujących jak i dla zaawansowanych, oraz dla tych, którzy dawniej uczyli się języków obcych, a chcieliby obecnie odświeżyć i uzupełnić swoje znajomości językowe (TJO 1931, 2, s. 7).

Dwutygodnik BASIC NEWS określił sobie [...] cel umożliwienia każdemu stopniowego nauczania się języka angielskiego oraz stałego obcowania z nim (BN 1932, 3, s. 4).

Struktura globalna periodyków obejmuje wyraźnie wyodrębnioną graficznie formułę inicjalną, na którą składa się tytuł z podtytułem, data, bieżący i ciągły numer wydania, cena oraz nazwa i adres wydawnictwa. W TJO, EO oraz BN częścią formuły inicjalnej jest także informacja o warunkach prenumeraty. Składnikiem finalnym jest wyróżniona graficznie linią stopka wydawnicza zawierająca dane nazwisko redaktora naczelnego (w przypadku E także redaktora konkretnego numeru). Składnikiem ramy wydawniczej są także ogłoszenia umieszczane zwykle na drugiej, przedostatniej i ostatniej stronie czasopism. Ich tematyka i funkcje wynikają z profilu tematycznego. Są to:

- ogłoszenia drobne z adresami osób chcących korespondować w języku angielskim („English”) lub udzielających lekcji języka angielskiego, na przykład:

¹⁵ W nawiasach po cytatach podany jest skrót tytułu, rok wydania, numer, strona.

*Korespondować w jęz. angielskim życzą sobie:*¹⁶

James Jamiotkowski, Warszawa Smolna 36.

Dr. Zarebiłło, Lwów, Szwedzka 6 desires „an English written exchange of notions about science, art or theatre”.

T. Mulicki, Jarosław, szkoła realna, desires „English written exchange with person young about painting or architecture” (E 1922, 3, s. 71).

- teksty o charakterze reklamowo-przeglądowym promujące publikacje glottodydaktyczne (np. „Książki niezbędne dla każdego uczącego się języków obcych”) lub wydawnictwa innego typu (np. „Przegląd Ekonomiczny”, „Przegląd Radiowy”).
- autopromocyjne zachęty do prenumeraty i rozpowszechniania pisma (np. „Czas odnowić prenumeratę „ECHA OBCOJĘZ.” na kwartał II-gi 1939 r.”; „Przypominamy o wznowieniu prenumeraty „Echa”!).

Do tekstów odredakcyjnych należą także odpowiedzi redakcji na listy od czytelników oraz (opcjonalnie) instrukcje informujące, jak uczyć się języka obcego z wykorzystaniem czasopisma (TJO).

Gazety neofilologiczne ilustrują typowy dla prasy wyspecjalizowanej interakcyjny model komunikacji nakierowany na budowanie w czytelnikach poczucia wspólnoty z redakcją. Najwyraźniej uwidacznia się to w edytorialach, które mają kształt listu skierowanego bezpośrednio do czytelników. Wykładnikami dialogowej formy tych tekstów są między innymi:

- zwroty adresatywne „Do naszych czytelników” (E, BN) lub „Do wszystkich” (TJO),
- formy czasownikowe (pierwsza osoba liczby mnogiej oraz druga osoby liczby mnogiej trybu rozkazującego), które sugerują bezpośrednią rozmowę, na przykład: „Zwracamy uwagę Szanownych Czytelników” (BN 1933, s. 4), „Abonujcie, rozpowszechniajcie *Echo Obcojęzyczne*” (EO 1939, 7, s. 16), „Uczcie się języków obcych” (TJO 1931, s. 1), „Ogłaszajcie się w *Echu Obcojęzycznym!*” (EO 1939, 7, s. 16),
- zapisy imitujące wymiany dialogowe, na przykład:

Dziękujemy serdecznie za nader licznie nadesłane nam życzenia pomyślnego rozwoju. Wysprzedaż większej ilości pierwszego nakładu i ustawiczne prośby księgarzy z całej Polski o przysyłanie im znaczniejszej liczby egzemplarzy naszego „English”, tudzież ożywiona korespondencja z czytelnikami, świadczy wymownie o konieczności istnienia naszego wydawnictwa (E 1921, 2, s. 48).

Ponieważ z rozmaitych stron wyrażano życzenia, ażebyśmy umieszczali niektóre ustępy z tłumaczeniem polskim, zapytujemy niniejszym naszych Czytelników, czy mamy taką innowację wprowadzić (E 1922, 3, s. 49).

Budowie wspólnego z adeptami języków obcych świata służą także wypowiedzi wskazujące zaangażowanie redakcji w swoją pracę rozumianą jako realizowanie potrzeb czytelników, przede wszystkim tych glottoedukacyjnych. Można je odtworzyć

¹⁶ Zapis i kształt edytorski zgodny z oryginałem.

na podstawie treści odpowiedzi na listy obecnych zarówno w edytorialach, jak w i odrębnych zespołach tekstów sygnowanych tytułem ODPOWIEDZI REDAKCJI (TJO, E). Przytaczane pośrednio czytelnicze prośby dotyczyły modyfikacji zawartości czasopism (prośby o zamieszczanie rubryk z książkami dla uczących się, zadań do tekstów, zmian poziomu językowego prezentowanego materiału), objaśnień znaczenia konkretnych słów lub poprawności użycia określonych konstrukcji. Merytorycznym odpowiedziom na zadane pytania towarzyszą emocjonalne w wymowie zwroty wskazujące na gotowość redakcji do współpracy z czytelnikami *czynić zadość życzeniom czytelników, robić coś na specjalne życzenie czytelników*. Zaangażowanie redakcji w pracę uwidacznia się też w odpowiedziach na zgłaszane w korespondencji uwagi krytyczne, które redakcje traktują jako motywację do wytężonego wysiłku:

Czyniąc zadość życzeniom naszych Czytelników wprowadzamy PORADNIK dla uczących się języka angielskiego, w którym będziemy podawać książki, najbardziej nadające się na łatwą lekturę. Wszelkie pytania skierować należy do administracji (E 1922, 3, s. 48).

Ćwiczenia z zadaniami na podstawie tekstów i rozwiązywanie ich, jak również osobny dział artykułów pisanych w większym zakresie leksykalnym, ukażą się na specjalne życzenie naszych Czytelników (BN 1933, 2, s. 1).

Wszelkie krytyczne uwagi sił fachowych i czytelników bierzemy pod rozwagę i staramy się do nich – w miarę słuszności stosować. To żywe zainteresowanie się naszym wydawnictwem pobudza nas do dalszej pracy i zniewała do powiększenia nakładu (E 1921, 2, s. 48).

Redaktorzy czasopism kierują swe wypowiedzi do osób, z którymi dzielą zainteresowanie nauką języków obcych. Role redakcji i czytelników w zdobywaniu wiedzy językowej nie są jednak równorzędne: czytelnicy są adeptami, redakcje zaś wykorzystują tworzone przez siebie teksty jako przestrzeń kreowania wizerunku eksperta, który zna język będący przedmiotem zainteresowania, wskazuje skuteczne metody jego opanowania, buduje i podtrzymuje motywację do nauki. Nastawienie nadawców na doprowadzenie do zmiany intelektualnej, sprawnościowej w uczniach to rola komunikacyjna zakotwiczona w dyskursie edukacyjnym. Jej konsekwencją jest zamieszczanie w edytorialach wypowiedzi o różnym stopniu dyrektywności (wyrażanej czasownikami w formie osobowej *zachęcamy, polecamy*, konstrukcjami bezosobowymi lub trybem rozkazującym) nakierowanej na sterowanie procesem zdobywania wiedzy przez czytelników, na przykład:

Zachęcamy więc naszych czytelników do zawierania listownie znajomości z cudzoziemcami (BN 1934, 6, s. 2).

Wskazaniem jest, aby czytelnik ze swej strony pilnie korzystał z wszelkich uwag i wskazówek dydaktycznych, które, zastępując niejako nauczyciela, mają mu ułatwić naukę języka (BN 1934, 4, s. 1).

Dbałość o zapewnienie czytelnikom maksymalnej efektywności uczenia się języka najpełniej dochodzi do głosu w czasopismach TJO i EO, w których edytoriał ma kształt metodycznej instrukcji:

Zalecamy stosować się do następujących wskazówek:

- 1) Tekst obcojęzyczny przeczytać kilkakrotnie na głos, posiłkując się w miarę potrzeby zamieszczonym obok przekładem polskim;
- 2) Po przeczytaniu uważnie przepisać treść obcojęzyczną opowiadania, anegdoty i.t.d notując przytem w oddzielnym zeszycie słówka i zwroty trudniejsze lub spotykane po raz pierwszy;
- 3) Po przeczytaniu i przepisaniu treści obcojęzycznej oraz powtórzeniu trudniejszych wyrazów i zwrotów – odtworzyć samodzielnie tę lub inną anegdotę czy opowiadanie z pamięci albo na podstawie przekładu polskiego;
- 4) Opowiadania i anegdoty, powtórzone w sposób podany w p. 3, zaleca się również przepisać z pamięci, a następnie porównać z tekstem drukowanym celem poprawienia ewentualnych omyłek (TJO 1931, 6, s. 8).

Opis zawartości segmentu głównego warto rozpocząć od przytoczenia odredakcyjnych wyliczeń identyfikujących genologicznie publikowane materiały. I tak:

W „English” znajdują Czytelnicy oprócz dokładnych objaśnień do słówek i ich wymowy, także cenne uwagi gramatyczne, utwory beletrystyczne najsławniejszych autorów angielskich i amerykańskich, poezję, krótkie opowiadania i humorystyczne anegdotki, korespondencję prywatną i kupiecką, lekcje historii i literatury (E 1921, 1, s. 1).

Treść czasopisma będzie poruszała tematy z różnych dziedzin życia, jak wynalazki, odkrycia, ostatnie zdobycze nauki, wyimki z literatury i nowele. Ciekawe artykułiki i potoczne wiadomości będą omawiały wydarzenia w różnych częściach świata. Pisane będą językiem łatwym, jasnym i dla każdego dostępnym (BN 1932, 2, s. 2).

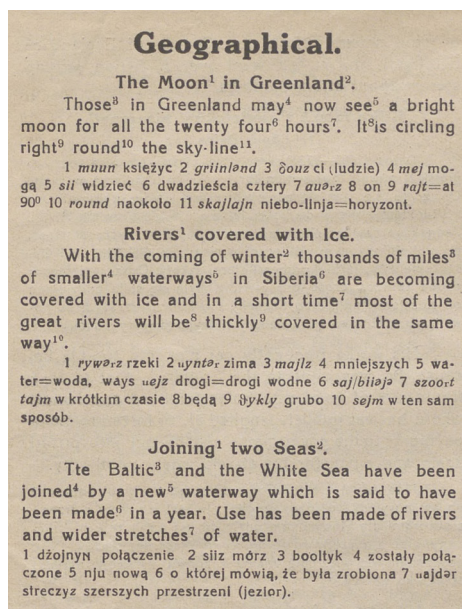
Powyższe uwagi uzupełnione oglądem zawartości numerów tworzą listę gatunków publikowanych w segmencie głównym międzywojennych czasopism neofilologicznych obejmującą: prozatorskie i wierszowane fragmenty literackie, teksty narracyjne poświęcone wybranym wydarzeniom lub postaciom z dziejów kultury anglosaskiej, listy prywatne i biznesowe, dialogi imitujące tak zwaną żywą mowę, przysłowia, dowcipy, objaśnienia zagadnień gramatyczno-leksykalnych, uwagi o wymowie słów angielskich podawane w przypisach, zadania sprawdzające wiedzę uczących się (sporadycznie), słowniczki angielsko-polskie oraz typowe dla prasy gatunki informacyjne, tak zwane wzmianki, notatki, wiadomości. Teksty inicjowane są tytułami, anglojęzyczne, opatrzone słownikiem angielsko-polskim (E) lub drukowane w układzie kolumnowym z polskim tłumaczeniem (EO, TJO, BN). Zbliżony katalog odnaleźć można w wydawanych w dwudziestoleciu międzywojennym podręcznikach do nauki języków obcych¹⁷. Absorbowanie przez prasę adresowaną do uczących się języków obcych gatunków typowych dla publikacji stricte glottodydaktycznych dowodzi chęci dostarczenia czytelnikom materiału umożliwiającego skuteczną naukę języka. Ponieważ

¹⁷ Por. m.in.: I. Kotlarska, *Polszczyzna w służbie glottodydaktyki – zmiany we wzorcu tekstowym podręczników do nauki języka angielskiego wydanych po 1918 roku (wstęp do badań)*, [w:] *Dziedzictwo językowe przeszłości – w stulecie odzyskania niepodległości*, red. J. Klimek-Grądzka i M. Nowak, Lublin 2019, s. 71-86.

jednak prasa realizuje także funkcję rozrywkową, kształcenie innojęzyczne ogranicza się do prezentacji sposobu użycia języka obcego w tekstach. Wiedza o systemie języka obcego pojawia się w czasopiśmie „English” w skromnych objętościowo rubrykach *Parts of speech* oraz *Spacery gramatyczne*. Ćwiczenia gramatyczno-tłumaczeniowe dla uczących się drukuje się (na życzenie czytelników) w „Basic News” od numeru 3/1933.

Prasowe gatunki informacyjne podporządkowane są funkcji glottoedukacyjnej i rozrywkowej. Kluczowa dla doboru informacji nie jest aktualność wydarzeń, lecz atrakcyjność, powiązywanie informacji z rozrywką i z profilem tematycznym czasopism. Przekazywane są wyłącznie informacje zza granicy (choć nie tylko z krajów anglojęzycznych), dotyczące świata przyrody, nauki i techniki, rzadziej ekonomii. Świat przedstawiany czytelnikom jest przede wszystkim międzynarodowy, a prezentowane wartości (m.in. opanowanie, spryt, efektywność działania, powściągliwość w okazywaniu uczuć) pochodzą z pozytywnie waloryzowanej kultury anglosaskiej¹⁸. Immanentnym elementem aksjologicznej zawartości czasopism jest też pozytywne wartościowanie nauki języków obcych.

Wymienione przez redaktora naczelnego dwutygodnika „Basic News” *potoczne wiadomości* mają formę powiadomienia o pojedynczym fakcie lub zdarzeniu opatrzoną tytułem, co pozwala uznać je za wzmiankę. Zwykle drukowane są w spójnym tematycznie wariacie seryjnym.

(BN 1932, 2, s. 3)

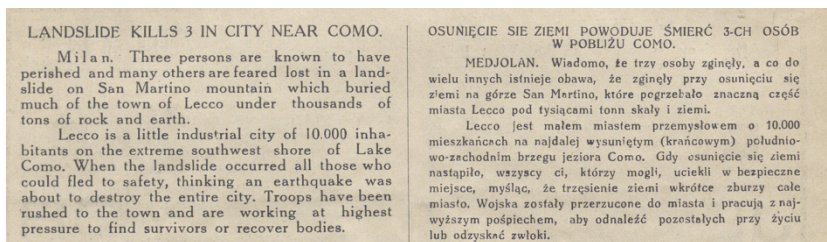
¹⁸ Szczegółowo zagadnienie to zostało opracowane w artykule I. Kotlarskiej, J. Przyklenk, *Poza-formalna nauka języka angielskiego...*

Za osobliwą formę wzmianki nieautonomicznej można uznać wypowiedzi towarzyszące fotografiom drukowanym w miesięczniku „Echo Obcojęzyczne”. Ich struktura obejmuje tytuł i monotematyczny tekst poświęcony obiektowi na fotografii. Użycie kodu ikonicznego wizualizuje informację przekazaną werbalnie, co zwiększa walor poznawczy przekazu.

(EO 1939, 2, s. 5)

Wydarzenia z różnych stron świata przekazywane są także w formie notatki prasowej, czyli dwusegmentowej wypowiedzi złożonej z tytułu o funkcji powiadomienia w formie równoważnika zdania lub zdania pojedynczego odpowiadającego zwykle na pytanie: co się wydarzyło? oraz korpusu złożonego z dwóch lub trzech akapitów skomponowanych zgodnie z zasadą odwróconej piramidy i napisanych rzeczowym, obiektywnym tonem, na przykład:

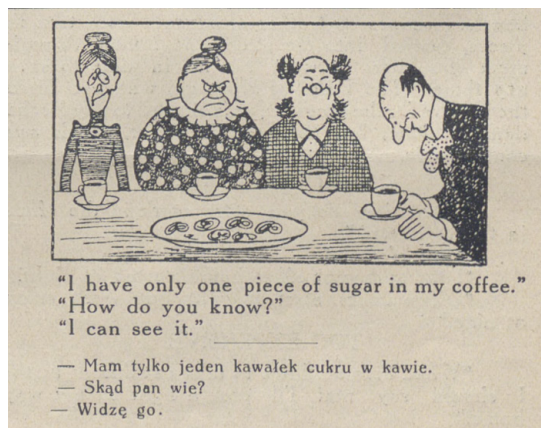

(TJO 1931, 3, s. 8)

Realizacja funkcji rozrywkowej, ludycznej decyduje o ograniczaniu prasowych gatunków informacyjnych na rzecz tekstów narracyjnych zakończonych zabawną puentą, czyli tak zwanych kawałów. Realizują one zwykle trzyczęściowy schemat narracyjny *orientacja – komplikacja – rozwiązanie* lub typowy dla kawałów dialogowych schemat wymiany *inicjacja – reakcja*¹⁹. Bohaterami kawałów są anonimowi mieszkańcy krajów anglojęzycznych, identyfikowani przynależnością narodowościową, rzadziej imieniem, na przykład: *pewien Szkot i jego żona Magdzia, Szkot i Anglik podróżowali po Egipcie, Sandyemu nie wiodło się w interesach*. Zdarzają się także anegdoty z życia postaci historycznych (np. królowej Wiktorii, Thomasa Jeffersona), choć są one zdecydowanie

¹⁹ Por. K. Wyrwas, *Kawał a narracja*, „Stylistyka” 2021, 10, s. 207-218.

mniej liczne. W EO oraz TJO dowcipy drukowane są jako podpis pod rysunkiem. Materiał ikonograficzny i tutaj zwiększa atrakcyjność, na przykład:

(EO 1939, 1, s. 5)

Warstwa stylistyczna polskojęzycznych wersji tekstów kształtowana jest przez ich tłumaczeniowe pochodzenie: zawierają one wtrącenia nawiasowe z możliwymi wersjami tłumaczenia lub encyklopedycznymi wyjaśnieniami nazw własnych lub wyrazów pospolitych użytych w tekście. Dosłowność tłumaczenia sprawia, że teksty uderzają czasem powtórzeniami, błędami szyku, nadmiarowym użyciem zaimków, pełnią bowiem funkcję pomocniczą; mają dosłownie oddać znaczenia słów użytych w wersji anglojęzycznej, na przykład:

Defoe (1661-1731) który był pierwszym pisarzem angielskiej noweli, był synem lodyńskiego handlarza mięsem. On zdaje się (jak się zdaje) otrzymał swojej wykształcenie z widokiem pójścia do kościoła, ale nie do Kościoła Anglii. Jednak po czyniąc źle (niepowodzeniu) w różnych zajęciach, on stał się czynnym politycznym pisarzem dla Whigów i Odszczepieńców. (Whigh = liberał starej szkoły, Odszczepieniec = osoba tworząca część grupy która była się stała oddzielną od Kościoła Anglii albo Szkocji), i w końcu przeszedł do noweli, pisząc opowieści o dziwnych czynach (przygodach) (BN 1932, 2, s. 4).

Szata stylistyczna analizowanych wydawnictw składa się z kilku rejestrów typowych dla stylu gatunków funkcjonujących w obrębie konkretnego numeru. Czytelnik stykał się w nim między innymi ze stylem artystycznym, potocznym, popularnonaukowym, dydaktycznym. Wielostylowość wynika nie tylko z poligatunkowości prasy glottoedukacyjnej, ale także z jej poliintencyjności i polipodmiotowości. Oprócz redakcji „mówią” przecież także autorzy konkretnych tekstów oraz czytelnicy funkcjonujący na łamach gazet pośrednio jako autorzy przytaczanych listów do redakcji.

Na zakończenie warto wrócić do przywołanej we wstępie perspektywy dyskusyjnej, już bowiem wstępny i uproszczony ogląd prasy specjalistycznej adresowanej do

uczących się języka angielskiego pozwala obserwować na ich łamach procesy otwierania i ścierania się dyskursów. Objęte oglądem czasopisma są miejscem spotkania dyskursu prasowego i glottoedukacyjnego. Ich absorpcyjny charakter znajduje odzwierciedlenie w sposobie realizacji praktyk komunikacyjnych typowych dla obu typów dyskursów. Aspekt tematyczny dyskursu glottoedukacyjnego jest medialnie wyprofilowany, co oznacza redukcję prezentowania wiedzy fachowej do informacji z zakresu wymowy i podawania znaczenia słów. Nauka języka obcego z użyciem prasy polegać ma przede wszystkim na czytaniu, przepisywaniu i opowiadaniu tekstów, których dobór podyktowany jest dbałością o atrakcyjność, utożsamianą z dostarczaniem odbiorcy rozrywki. W zderzeniu z dyskursem glottoedukacyjnym dyskurs prasowy zmienia zakres swej poligatunkowości – gatunki publicystyczne są zastępowane formami narracyjnymi, a gatunki informacyjne prezentują świat z zawężonej do przedmiotu zainteresowania odbiorców perspektywy. Zarówno genologiczna, jak i dyskursywna perspektywa oglądu analizowanych periodyków zasługuje na dalsze analizy.

Bibliografia

- Borawski S., *Synteza dziejów polszczyzny a możliwości integracji badań*, [w:] *Historia języka w XXI wieku. Stan i perspektywy*, red. M. Pastuchowa, M. Siuciak, Katowice 2018, s. 17-31.
- Bulisz E., *Redukcjonizm genologiczny we współczesnej prasie poradnikowej dla kobiet*, „Stylistyka” 2019, 23, s. 397-414.
- Gajda A., *Polska monografia popularnonaukowa przełomu XIX i XX wieku. Studium genologiczne*, Łódź 2020.
- Kotlarska I., *Polszczyzna w służbie glottodydaktyki – zmiany we wzorcu tekstowym podręczników do nauki języka angielskiego wydanych po 1918 roku (wstęp do badań)*, [w:] *Dziedzictwo językowe przeszłości – w stulecie odzyskania niepodległości*, red. J. Klimek-Grądzka i M. Nowak, Lublin 2019, s. 71-86.
- Kotlarska I., Przyklenk J., *Pozaformalna nauka języka angielskiego w międzywojniu. Obrazy INNEGO w samouczkach i czasopismach dla uczących się angielszczyzny*, „Roczniki Humanistyczne” 2023, 10, s. 83-98.
- Przyklenk J., Kotlarska I., *Dyskurs glottoedukacyjny a dyskurs glottodydaktyczny. W poszukiwaniu „genus proximum” i „differentia specifica” dyskursu dotyczącego nauki języków obcych (perspektywa lingwistyki historycznej)*, „Postscriptum Polonistyczne”, 33/1, s. 1-17, https://doi.org/10.31261/PS_P2024.33.16.
- Wojtak M., *Gatunki mowy charakterystyczne dla prasy motoryzacyjnej*, „Prace Językoznawcze” 2006, 8, s. 61-77.
- Wojtak M., *O relacjach dyskursu, stylu, gatunku i tekstu*, „Tekst i Dyskurs – Text und Diskurs” 2011, 4, s. 69-78.
- Wojtak M., *Osobliwe byty gatunkowe i tekstowe w ich uwikłaniach komunikacyjnych*, [w:] *Gatunki mowy i ich ewolucja*, t. IV: *Gatunek a komunikacja społeczna*, red. D. Ostaszewska, J. Przyklenk, Katowice 2011, s. 44-56.

Wojtak M., *Osobliwość genologiczna – editorial*, „Stil” 2005, 4, s. 113-122.

Wojtak M., *Przejawy kunsztu stylizatorskiego w artykułach z prasy wyspecjalizowanej*, „Poznańskie Spotkania Językoznawcze” 2004, t. XIII, s. 179-188.

Wojtak M., *Rozłożone gazety. Studia z zakresu prasowego dyskursu, języka i stylu*, Lublin 2015.

Wojtak M., *Wprowadzenie do genologii*, Lublin 2019.

Woźniak E., *Przełomowe dwudziestolecie. Lata 1918-1939 w dziejach języka polskiego*, Łódź 2020.

Wyrwas K., *Kawał a narracja*, „Stylistyka” 2021, 10, s. 207-218.

Polskie międzywojenne czasopisma do nauki języka angielskiego – wstęp do charakterystyki genologicznej

Streszczenie: Przedmiotem opracowania jest genologicznie zorientowany ogłód międzywojennych czasopism propagujących znajomość języka angielskiego wśród Polaków. Trzy miesięczniki oraz jeden dwutygodnik dokumentują intensywny rozwój prasy oraz rosnącą pozycję angielszczyzny wśród Polaków w tamtym okresie. W artykule wykorzystuje się sposób rozumienia gatunku oraz narzędzia służące jego opisowi zaproponowane przez Marię Wojtak. Omawiane periodyki reprezentują prasę wyspecjalizowaną. Celem szczegółowym jest ich wstępna charakterystyka genologiczna, czyli próba opisu ich struktury, uwikłań komunikacyjnych ich funkcjonowania, podejmowanej tematyki oraz dobór form przekazu. Analizy wykazały, że genologiczny kształt czasopism determinowany jest przez ich glottoedukacyjną, informacyjną oraz ludyczną funkcję. Wyrazista sytuacja pragmatyczna determinuje styl komunikowania z czytelnikiem, wpływa na redukcję typowych gatunków prasowych na rzecz glottoedukacyjnych oraz ludycznych, decyduje o poligatunkowości i wielostylowości prasy neofilologicznej.

Słowa kluczowe: genologia lingwistyczna, prasa neofilologiczna, dwudziestolecie międzywojenne, popularyzacja znajomości języka angielskiego

Polish interwar periodicals for learning English – introduction to genological characteristics

Summary: The subject of the study is a genologically oriented review of interwar periodicals promoting knowledge of the English language among Poles. Three monthly magazines and one biweekly document the intensive development of the press and the growing position of English among Poles in that period. The article uses the way of understanding the genre and the tools for its description proposed by Maria Wojtak. The periodicals discussed represent specialized press. The specific goal is a preliminary genological characterization of periodicals, i.e. an attempt to describe their structure, communication implications of their functioning, the topics covered and the selection of forms of communication. Analyses have shown that the genological shape of magazines is determined by their glottoeducational, informational and ludic function. A clear pragmatic situation determines the style of communication with the reader, influences the reduction of typical press genres in favor of glottoeducational and ludic ones, and determines the multi-genre and multi-style nature of magazines.

Keywords: linguistic genealogy, neophilological press, interwar period, popularisation of English language